

ISSN 2311-2433 (Print)
ISSN 2412-2475 (Online)

DOI:10.28925/2412-2475.2021.18

Київський університет імені Бориса Грінченка
Boris Grinchenko Kyiv University.

Літературний процес: Методологія, Імена, Тенденції

Literary Process: Methodology, Names, Trends

№ 18

Виходить двічі на рік
Видається з грудня 2012 року

Київ – 2021

Засновник:
Київський університет імені Бориса Грінченка

Видається з грудня 2012 року

Виходить двічі на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21167-10967ПР від 13.02.2015 р., видане Державною реєстраційною службою України

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України №420 від 15.04.2021 р. журнал внесений до переліку наукових фахових видань категорії «Б» з філології (спеціальність 035)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 10 від 25.11.2021 р.)

Головний редактор:

Шурма Світлана Григорівна — доцент кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук; доцент кафедри сучасних мов і літератур, Університет Томаша Баті (Чеська Республіка).

Заступники головного редактора:

Руснак Ірина Євгеніївна — директор Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Вірченко Тетяна Ігорівна — професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук (Україна).

Видавничий редактор:

Євтушенко Світлана Олександрівна — доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна).

Редколегія:

Букрієнко Андрій Олександрович — доцент кафедри східних мов та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна);

Віннікова Наталія Миколаївна — проректор з наукової роботи Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук (Україна);

Гайдаш Анна Владиславівна — завідувач кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна);

Дель Гаудіо Сальваторе — професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософії габілітований (Україна);

Караман Станіслав Олександрович — завідувач кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна);

Нежива Людмила Львівна — професор кафедри початкової освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук (Україна);

Рарицький Олег Анатолійович — завідувач кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктор філологічних наук (Україна);

Ткаченко Анатолій Олександрович — професор кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Чеснокова Ганна Вадимівна — професор кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна);

Штепенко Олександра Геннадіївна — завідувач відділу аспірантури та докторантури Херсонського державного університету, доктор філологічних наук (Україна);

Віллі ван Пір — професор Інституту літературознавства та іноземних мов Мюнхенського університету імені Людвіга Максиміліана, доктор міжкультурної герменевтики, професор (Німеччина);

Хланьова Тереза — доцент кафедри східноєвропейських студій Філософського факультету Карлового університету, доктор гуманітарних наук (Чеська Республіка).

**Реферується, індексується та зберігається в
ERIH PLUS**

Національна бібліотека України імені В. Вернадського
Google Scholar

Адреса редакційної колегії

04212, Україна, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, ауд. 220

Київський університет імені Бориса Грінченка

Тел.: +38 (044) 426-46-60

E-mail: lit.pro@kubg.edu.ua

Сайт: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2311-2433 (Print) ISSN 2412-2475 (Online) © Автори публікацій, 2021
DOI: 10.28925/2412-2475.2021.17 © Київський університет імені Бориса
Грінченка, 2021

Founder:

Boris Grinchenko Kyiv University

Published since 2012

Publication frequency: 2 times a year

Certificate of State Registration of Print Mass Media KB № 21167-10967ПІП
dated 13.02.2015 issued by the Ministry of Justice of Ukraine

By the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 420 dated
15.04.2021, the journal is included in the list of scientific professional publications
of category “B” in Philology (specialty 035)

Recommended for publication by the Academic Council of the Boris Grinchenko
Kyiv University (Rec. No 10 dated 25.11.2021)

Editor in Chief:

Svitlana Shurma — Associate Professor of the Department of English Philology and
Translation at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University,
Candidate of Philological Sciences; Associate Professor of the Department
of Modern Language and Literatures, Tomas Bata University in Zlín, (Czech
Republic).

Deputy Editors in Chief:

Iryna Rusnak — Director of the Institute of Philology of Borys Grinchenko Kyiv
University, Doctor of Philology, Full Professor (Ukraine);

Tetiana Virchenko — Professor of the Department of Ukrainian Literature and
Comparative Literature at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv
University, Doctor of Philology (Ukraine).

Managing Editor:

Svitlana Yevtushenko — Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature and Comparative Literature at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine).

Editorial Board:

Andrii Bukriienko — Associate Professor of the Department of Oriental Languages and Translational at the Institute of Philology of Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine);

Natalia Vinnikova — Head of the Scientific Department, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philology (Ukraine);

Anna Gaidash — Head of the Department of Germanic Philology at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine);

Salvatore del Gaudio — Professor of the Department of Romance Philology and Comparative-Typological Linguistics at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philosophy Habilitated (Ukraine);

Stanislav Karaman — Head of the Department of Ukrainian Language at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Sciences in Pedagogy, Full Professor (Ukraine);

Liudmyla Nezhyva — Professor of the Department of Primary School Education at Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences, Doctor of Sciences in Pedagogy (Ukraine);

Oleh Rarytskyi — Head of the Department of History of Ukrainian Literature and Comparative Studies at KamianetsPodilskyi Ivan Ohienko National University, Doctor of Philology (Ukraine);

Anatolii Tkachenko — Professor of the Department of Ukrainian Literature History, Theory of Literature and Literary Art at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Philology, Full Professor (Ukraine);

Anna Chesnokova — Professor of the Department of English Philology and Translation at the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine);

Oleksandra Shtepenko — Head of the Department of Postgraduate and Doctoral Studies at Kherson State University, Doctor of Philology (Ukraine); Willie van Per — Professor, Institute of Literary Studies and Foreign Languages at Ludwig Maximilian University of Munich, Doctor of Intercultural Hermeneutics, Full Professor (Germany);

Tereza Khlanova — Associate Professor of the Department of Eastern European Studies of Faculty of Philosophy at Charles University, Doctor of Humanities (Czech Republic).

Referenced, indexed and archived in

ERIH PLUS

Національна бібліотека України імені В. Вернадського

Google Scholar

Editorial Address

04212, Ukraine, Kyiv, 13-B, Marshala Tymoshenko St., office 220

Borys Grinchenko Kyiv University

Tel: +38 (044) 426-46-60

E-mail: lit.pro@kubg.edu.ua

Сайт: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2311-2433 (Print) ISSN 2412-2475 (Online) © Authors of publications, 2021

DOI: 10.28925/2412-2475.2021.17 © Borys Grinchenko Kyiv University, 2021

ЗМІСТ

Концептуальні питання літературознавства

Бондарева Олена. Українська драматургія і театральний контекст після Революції Гідності: куди рухаємося і що толеруємо?

Бокшань Галина. Ментальна географія у романах Аскольда Мельничука «Посол мертвих» і «Що сказано»

Жигун Сніжана. Джерела і структура фабульних моделей Валер'яна Підмогильного

Кадубовська Світлана. «Sie warden nur entsorgt!»: гендерні варіанти старіння у п'єсі Сибіллі Берг «Дами чекають»

Качур Ірина. Після Апокаліпсису: уявлення про нетерпимість у «Дорозі» Маккарті

Левицька Оксана. Інтермедіальні стратегії у біографічних романах про художників (на матеріалі біографічних творів В. Домонтовича про Вінсента ван Гога та Ральфа Дутлі про Хаїма Сутіна)

Маркович Мілан. Моделі наративного уявлення про травму

Ніколич Андріяна. Література опору з позиції діахронії, сучасності, перспективи

Повар Марина. Табу: заборонені теми в романі «Солодка Даруся» М. Матіос

Половинкіна Марія. Проблема ідентичності в романі О. Токарчук «Бігуни»

Рецензії

Руснак Ірина. «Добровольці добре знають, за що б'ються і вмирають...»

Вірченко Тетяна. Сучасна інтерпретація модернізації українського літературознавства

CONTENT

Conceptual issues of literary criticism

Bondareva Olena. Ukrainian drama and theatrical context after the revolution of dignity: where are we moving and what do we tolerate?

Bokshan Halyna. Mental geography in Askold Melnychuk's novels "Ambassador of the dead" and "What is told"

Zhigun Snizhana. Sources and Structure of Valerian Pidmohylny's Story Models

Kadubovska Svitlana. "Sie Werden nur entsorgt": gender options of aging in Sibille Berg's play "Ladies are waiting"

Kachur Iryna. After the Apocalypse: the representations of intolerance in McCarthy's *The Road*

Levytska Oksana. Intermedial strategies in biographical novel about artists (based on biographical works about Vincent van Gogh written by V. Domontovych and about Chaim Soutine by Ralph Dutli)

Маркович Мілан. Models of narrative representation of trauma

Nikolic Andrian. Chaika-Lukovich Ilona. Literature of resistance from the standpoint of diachrony, modernity, perspective

Povar Maruna. Taboo: Taboo topics in the novel "Sweet Darusya" M Matios

Polovynkina Mariia. The problem of identity in Olga Tokarczuk's novel "Flights"

Reviews

Rusnak Iruna. "Volunteers know what they are fighting for and die..."

Virchenko Tetyana. Contemporary interpretation of the modernization of Ukrainian literary studies

Бокшань Галина,

Херсонський державний аграрно-економічний університет (Херсон, Україна)

ORCID iD: 0000-0002-7430-8257

e-mail: alebo@ukr.net

МЕНТАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ У РОМАНАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА «ПОСОЛ МЕРТВИХ» І «ЩО СКАЗАНО»

Питання ментальної географії та її кореляції з офіційною територіальною диференціацією й організацією світового простору стають особливо актуальними за часів відчутних геополітичних зрушень і стрімких міграційних процесів. Романи А. Мельничука добре надаються до вивчення в контексті ментального картографування, етнічної ідентичності, національної пам'яті і колективного травматичного досвіду. З часу виходу його творів в Україні з'явилося чимало досліджень у зазначених напрямках. Утім, аналіз наявних публікацій виявив брак дослідницької уваги до особливостей ментальної географії в романах письменника, що пояснює потребу в їх подальшому студіюванні. Мета дослідження – виявити специфіку «кордонів» ментальної географії персонажів у романах А. Мельничука «Посол мертвих» і «Що сказано». Для її досягнення доцільним є використання таких методів: біографічного, психоаналітичного, інтертекстуального та елементів рецептивної естетики. Аналіз романів А. Мельничука «Посол мертвих» і «Що сказано» спонукає зробити висновок про те, що ментальна географія візуалізована досить виразно через образи-персонажі в обох творах. У романах артикульовано неузгодженість між символічними позначеннями просторових об'єктів на картах і їх відображенням у свідомості людей. У творах А. Мельничука можна простежити залежність між наявністю інформації про минуле на ментальних мапах і збереженням успадкованої ідентичності: ті персонажі, які всіляко намагалися стерти минуле, перетворити віртуальні «місця пам'яті» на «не-місця», або зруйнували себе як особистостей, або асимілювалися на чужині, втративши зв'язок із родом і нацією. Колективний травматичний досвід спонукає уникати конкретики в називанні батьківщини, що негативно позначилося на її відображенні на ментальних картах молодшого покоління емігрантів і, відповідно, на їхній національній

ідентичності. Перспективою подальших досліджень може стати специфіка артикуляції наслідків травматичного досвіду в романах А. Мельничука.

Ключові слова: *ментальна карта, національна ідентичність, травматичний досвід, місця пам'яті, геополітичні трансформації.*

Питання ментальної географії та її кореляції з офіційною територіальною диференціацією й організацією світового простору стають особливо актуальними за часів відчутних геополітичних зрушень і стрімких міграційних процесів. Сьогоднішні реалії українсько-російської війни, анексія Криму й зумовлене несприятливою соціально-економічною ситуацією заробітчанство українців закордоном надають проблемі символічних і уявних локацій небувалої ваги. Я. Поліщук (2018) дуже слушно висловився про те, що віртуальне топографування місць «набагато важливіше, ніж позначення на чинних географічних картах», про те, що «сама культура наповнює географічні території символічним змістом» (Поліщук, 2018, с. 5–6). Відрефлектовуючи постколоніальний досвід країн колишнього Радянського Союзу, науковець підкреслює, наскільки складніше змінити ментальні кордони держав у порівнянні зі здійсненням реальних геополітичних трансформацій.

Романи американського письменника українського походження Аскольда Мельничука добре надаються до вивчення в контексті ментального картографування, етнічної ідентичності, національної пам'яті і колективного травматичного досвіду, оскільки сам автор є представником родини, яка емігрувала до Сполучених Штатів на початку ХХ століття через загрозливі геополітичні обставини. З часу виходу його творів в Україні з'явилося чимало досліджень у зазначених напрямках. Зокрема, І. Думчак у своїх працях сфокусувала увагу на міфологічних інтертекстах у романі «Що сказано», ідентифікувавши типологічні аналогії з твором «Сто років самотності» Г. Г. Маркеса (Думчак, 2006, 2013). О. Забужко у збірці «Хроніки від Фронтібраса» назвала створення автором роману «Що сказано» на українську тему «пасіонарним учинком, продиктованим свідомістю родового духовного боргу» (Забужко, 2009, с. 261). О. Луцишина у передмові до другого перекладеного видання твору означила «Що сказано» «портретом української родини на тлі доби, тобто двадцятого століття, часу великих катастроф» (Луцишина, 2017, с. 7), акцентуючи в ньому «пошук ідентичності», «взаємодію культур і мов», «історію еміграції» й «епістемологію межисвіття» (Луцишина, 2017, с. 13).

У рецензії З. Шевчук «Раби роду» (Шевчук, 2018) роман «Посол мертвих» розглянуто в аспекті історичної і родової пам'яті та пошуків ідентичності. Критикиня підкреслила, що текст А. Мельничука концентрує «цілі пласти історії, досвіду й болю, окреслені лише словом, реченням чи епізодом» (Шевчук, 2018). Н. Тимошук сфокусувалася на проблематиці роману «Посол мертвих» й особливостях її авторської інтерпретації (Тимошук, 2017). В. Вздольська з'ясувала, що магістральною проблемою обох романів А.

Мельничука є «самоідентифікація людини в чужому просторі, презентована у філософському та культурологічному вимірах» (Вздутьська, 2006). Дослідниця зосередилася на перетинах індивідуальних і колективних історій, на взаємодії особистого й загальнолюдського в означенні національної ідентичності. Романи А. Мельничука також стали об'єктом уваги Г. Випасаняк в аспекті самовизначення (Випасаняк, 2020).

Утім, аналіз наявних публікацій виявив брак дослідницької уваги до особливостей ментальної географії в романах А. Мельничука, що пояснює потребу в їх подальшому студюванні. Отже, **мета дослідження** – виявити специфіку «кордонів» ментальної географії персонажів у романах А. Мельничука «Посол мертвих» і «Що сказано». Для досягнення мети дослідження доцільним є використання таких методів літературознавчого аналізу: біографічного (для з'ясування впливу фактів із життєпису письменника на тематику його творів), психоаналітичного (для інтерпретації внутрішнього світу персонажів як передумови окреслення ментальних кордонів), інтертекстуального аналізу (для виявлення алюзійних зв'язків, перегуків культурних кодів і соціальних ідіом), елементів рецептивної естетики (для окреслення актуальності романів А. Мельничука в аспекті репрезентації України для читачів, що належать до різних культурних спільнот).

Художній образ мапи, що поєднує просторово-часові характеристики, оприявнюється вже на початку роману «Посол мертвих». Герой-оповідач Нік Блюд неодноразово підкреслює відмінності у стосунках із минулим між емігрантами, що прибули до США. Так, його мати, отримавши особистий травматичний досвід під час голодомору, «зачиняла двері перед минулим», всіляко уникала розмов про перебування на Батьківщині. З іншого боку, переселенка Ада Крук постійно повертається до реалій «старого світу», плекаючи пам'ять не лише про колишнє життя своєї сім'ї, але і про тих, хто пішов у засвіти. Різні погляди емігрантів на спільну історію спонукають оповідача зробити висновок: «Минуле було таким мінним полем, що кожен мав інакшу його мапу» (Мельничук, 2018, с. 40).

Образ мапи оприсутнюється й тоді, коли вчителька попросила Алекса Крука показати країну, звідки він походить, що викликало сум'яття в хлопця через невідповідність між геополітичною диференціацією держав на різних інформаційних носіях: «Переминаючись із ноги на ногу, він дивився на карту, зовсім не схожу на ту, яку роздивлявся вдома. На шкільній його країні не було. Хоч як він придивлявся, стара країна не знаходилася» (Мельничук, 2018, с. 58). На збентеження Алекса вчителька зауважила, що його країна тепер знаходиться в Росії. Така дифузія кордонів не могла не позначитися на ментальній географії хлопця і трансформації його національної ідентичності. Поступово він перестав асоціювати себе з українцями, свідомо відмовившись від успадкованої ідентичності й обравши для себе приналежність до італійської культурної спільноти, сповідуючи її побутові звичаї.

Ще одним образом, що репрезентує художнє картографування у романі «Посол мертвих» є образ глобуса. Саме він увиразнює умовність і символічність відтворення геополітичної інформації, за якою стоять людські драми і трагедії, що мають зовсім інші масштаби на ментальних картах тих, хто їх пережив. Неузгодженість уявлень про внутрішні і зовнішні кордони, а також про просторові утворення та їх позначення спричиняють суперечності в артикуляції важливих для формування ідентичності і збереження колективної пам'яті подій. Іноді умовність картографічних проєкцій заважає усвідомлювати обсяги реальних суспільних феноменів. Поет Антон, який асимілювався в англomовному середовищі, відмовившись від культурної спадщини пращурів, розумів наслідки таких невідповідностей: «Казав, що світу нема діла до сліз чи крові. Світ порахує трупи і назве число: вісім мільйонів. Тут загинуло вісім мільйонів людей. Це залишиться у книжках з історії. А діти питатимуть: «А де це?» Учитель покаже їм на глобусі: «Отут». А дитина: «Ух, як багато народу для такої цяточки. Де ж вони там уміщувалися?» (Мельничук, 2018, с. 83).

У романі А. Мельничука акцентовано, як позначення на офіційних картах відображаються на організації ментальних карт і, відповідно, на (де)формуванні ідентичності. Пол – старший син у сім'ї Круків – закінчив життя самогубством, попередньо побувавши на війні у В'єтнамі. Він не зміг пристосуватися до життя, бо не відчував зв'язку ані з новим місцем, ані зі «старим світом», звідки походила його родина. Вочевидь, відсутність на його ментальній карті топографії минулого перешкодила візуалізації теперішнього і майбутнього. Саме «людиною нізвідки» поставав Пол в очах його подруги Гетті: «Він походить із місця, відсутнього на мапах, із країни, якої не покажеш на глобусі» (Мельничук, 2018, с. 84).

Прикметно, що країна, з якої до Америки прибули родини Круків і Блюдів, не лише зникла з карти світу, але й не мала назви, яку би зважилися озвучувати. У романі «Посол мертвих» вона постає переважно як щось надто узагальнене або у вигляді асоціацій із іншими просторовими об'єктами. Її здебільшого згадують як «старий світ», «стара країна», «інша країна» або просто «країна, яка по війні майже зникла». Герой-оповідач порівнює її з міфічними і казковими територіями, акцентуючи її примарний характер: «Для нас той старий світ був то Атлантидою, то країною Оз, то островом Диявола; в думках наших батьків він займав стільки простору, що стояв залізною завісою поміж нами і ними» (Мельничук, 2018, с. 25). Нік Блюд підкреслює, що на ментальних картах старшого покоління ця країна має більші масштаби, ніж в уявленнях молодших представників родин переселенців, що було основною перешкодою для взаєморозуміння між ними. Він усвідомлює ефемерність держави, з якої прибула його родина, в його свідомості, слабкий зв'язок із минулим, який легко може розірватися: маючи можливість дізнаватися в недільній школі у Рузвельті дещо про «старий світ», після переїзду до Фотр-Гіллсу Нік Блюд зосередився на освіті та спорті, а «стара країна, яка й так здавалася доволі абстрактною, танула в повітрі, як

Чеширський кіт, залишаючи тільки загадкову посмішку» (Мельничук, 2018, с. 89).

Своєрідне ментальне картографування мали переселенці до Штатів із інших країн: «Перші два поверхи будинку, де жили Круки, займала родина містера Флорентини та його дружини – італійських іммігрантів, котрі назвали п'ятьох своїх доньок на честь округів Нью-Йорка» (Мельничук, 2018, с. 76). Такий учинок можна пояснити бажанням переселенців закріпитися в новій країні, асимілюватися з американцями й укорінитися в мегаполісі. На їхніх ментальних мапах Нью-Йорк і його округи набули глибших асоціативних зв'язків, стали місцями, що корелюють із родинною сферою.

Актуальною в контексті нашого дослідження є спостереження Я. Поліщука про те, що «спершу топографічні асоціації прищеплюються людині через газету, книжку, фільм чи телесеріал. Спочатку етноси та їхні території народжуються в головах, а пізніше їх позначають на картах» (Поліщук, 2018, с. 5). Адріана Крук інтуїтивно відчувала таку специфіку ментального картографування, тому намагалася відгородити своїх синів від засилля американських реалій, забороняючи їм дивитися телевізор, натомість оточуючи їх фотографіями родини: «Померлих було стільки, що вистачило б для компанії Алексові та Полу на ціле життя. Нестримні духи тіток і дядьків пурхали навколо них подібно до метеликів, навіть дерева та квіти гордо величалися як їхнє втілення, радо поєднуючи рослинне з людським. Телебачення відволікало б дітей, не давало б їм налаштуватися на частоту минулого – а ким вони будуть без цієї тяглості?» (Мельничук, 2018, с. 94). У такий спосіб Адріана намагалася нанести на ментальні карти дітей місця пам'яті роду, оприсутнивши країну, з якої вони прибули, на просторах їхньої свідомості. Тут знову спостерігаємо поєднання локального й темпорального як прояв «історичного топографування місць», причому у випадку родини Круків ідеться про родинну історію.

У своїй праці «Гібридна топографія: місця й не-місця в сучасній українській літературі» Я. Поліщук неодноразово підкреслює поєднання географії з історією на ментальних мапах, зазначаючи: «У цьому людському світі зовсім інакші, ніж у природі, вітри, бурі й урагани, не менш стихійні й не менш руйнівні, однак інші» (Поліщук, 2018, с. 9). Ці внутрішні явища відчували й емігранти в романі «Посол мертвих»: «Ми жили всередині власного етнічного тайфуну, і буря для нас ніколи не стихала» (Мельничук, 2018, с. 9).

Єдиною героїнею у романі «Посол мертвих», у чийй ментальній географії «стара країна» займала багато місця, чийй ментальні карти були вкриті чіткими позначками локацій, пов'язаних із минулим, виявилася Адріана Крук. Вона перетворила їх на місця пам'яті, «що втілюють механізми культурного освоєння – не лише простору, а й часу» (Поліщук, 2018, с. 9). Адріана стала сховищем спогадів про Батьківщину, живим музеєм родинної історії, вона «багато говорила про стару країну, згадувала в деталях, як вони гралися разом, пригадувала вулиці, на яких гралися» (Мельничук, с. 2018, с. 202). Зовсім

протилежна віртуальна географія властива іншим персонажам твору А. Мельничука, чії ментальні карти мали невиразні позначення, кордони на них були дифузними, а більшість просторових об'єктів із минулого взагалі були відсутні. Саме така ситуація відображена в рефлексіях Ніка Блюда: «Я навіть достеменно не знав, де народилися мої батьки: назви міст знав, а вулиць – ні. З якої химерної країни вони втекли? Чому її доля така похмура, таке непевне її визначення?» (Мельничук, 2018, с. 243). Услід за М. Оже, Я. Поліщук називає такі проблемні зони на ментальних картах «не-місцями». У романі «Посол мертвих» чітко простежується тенденція «не-місць», про яку слушно висловився науковець: «позбавлені властивостей, вони й людину прирікають на аналогічне зречення власної тотожності» (Поліщук, 2018, с. 9). Ці проблеми ідентичності можна легко діагностувати в обох синів Адріани – Алекса й Пола Круків, Ніка Блюда та його батьків, які досить швидко зреклися травматичного минулого й асимілювалися в полікультурному американському суспільстві. Для родини оповідача минуле уособлювали рідні, які залишилися в «старій країні», а коли вони померли, зв'язок розірвався: після смерті матері старший Блюд «нічого не бажав, окрім як зачинити двері в минуле» (Мельничук, 2018, с. 240). Про глибоку кризу ідентичності Пола Крука свідчить його самогубство, а життя Алекса «було довгою кораблетрощею, нескінченим розривом особистості та «я» (Мельничук, 2018, с. 231).

Ментальні карти персонажів роману А. Мельничука «Що сказано» виглядають не менш химерно, ніж ментальна географія героїв у «Послові мертвих». Уже на початку твору йдеться про історичне перекроювання Європи, зміну влади й кордонів, що на політичних картах закріпилися значно швидше, ніж знайшли відповідне відображення в уявленнях людей: «Спочатку Роздоріжжя стало самостійним і українським. Потім підлеглим і польським. А потім радянським. Коли його колега з гімназії, поляк-географ, запитав, чому настільки важлива Зенонові та національно-визвольна справа – адже досить глянути на мапи регіону за минуле тисячоліття, аби збагнути безглуздя будь-якої претензії на верховенство на цій землі, – Зенон зняв окуляри і вже зібрався читати лекцію» (Мельничук, 2018, с. 49). Попри численні зміни, пов'язані з територіями, які заселяв рід Зенона в минулому, він неухильно на своїй ментальній мапі ці землі позначав як Україну і дуже сильно вболівав за національне питання.

Інші персонажі роману також усвідомлювали геополітичні трансформації, що стосувалися світової спільноти загалом і їхньої країни зокрема. Так, донька Зенона – Слава Ластівка – «думала про все, що трапилося за останні роки. Мільйони загинули, країни щезли» (Мельничук, 2018, с. 89). Її чоловік Аркадій Ворог міркував над тим, чи не є країни ілюзорними категоріями з огляду на геополітичні зрушення, свідками якого стали він і його родина. Він і Ластівка намагалися закріпити на своїх ментальних картах Україну попри те, що в силу драматичних обставин опинилися у Сполучених Штатах. Для збереження минулого вони дотримувалися родинного обряду: щодня по обіді

Ластівка грала на синьо-жовтому піаніно, яке Аркадій власноруч пофарбував у кольори національного прапору. Вони дбали про те, щоб Україна не зникла з ментальної карти їхнього сина Богдана: «Увечері по п'ятницях він ходив до пластунів, де вчився в'язати вузли, ставати струнко, співати пісень і вибиратися з підступних лісів. По суботах вивчав граматику, історію, літературу і геологію України, а надто Роздоріжжя» (Мельничук, 2018, с. 125). Аркадій був переконаний у тому, що людина не може залишатися поза зв'язками з рідною землею, що без чітко визначеної національної ідентичності вона приречена лише на позірну свободу. Тож на його ментальній карті українське минуле займало дуже багато місця, попри те, що «цілому поколінню доводилося змагатися з добрими і злими духами землі, доки якусь її ділянку ти міг назвати своєю» (Мельничук, 2018, с. 125).

Аналіз романів А. Мельничука «Посол мертвих» і «Що сказано» спонукає зробити висновок про те, що ментальна географія візуалізована досить виразно через образи-персонажі в обох творах. Образи мапи й глобуса чіткіше артикульовано в «Послові мертвих»: вони підкреслюють неузгодженість між символічними позначеннями просторових об'єктів на картах і їх відображенням у свідомості людей. У романах А. Мельничука можна простежити залежність між наявністю інформації про минуле на ментальних мапах і збереженням успадкованої ідентичності: ті персонажі, які всіляко намагалися стерти минуле, перетворити віртуальні «місця пам'яті» на «не-місця», або зруйнували себе як особистостей, або асимілювалися на чужині, втративши зв'язок із родом і нацією. Герої творів, які докладали зусиль, аби закріпити пам'ять про колишнє життя, плекали успадковану ідентичність, усвідомлюючи і глибоко переживаючи зв'язок із попередніми поколіннями. Колективний травматичний досвід спонукав уникати конкретики в називанні батьківщини, що негативно позначилося на відображенні її на ментальних картах молодшого покоління емігрантів і, відповідно, на їхній національній ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вздутьська В. Історія, метаісторія та симулякри в романах Аскольда Мельничука // Слово і час, 2006. № 5. С. 15–22.
2. Випасяк Г. Межі та безмежжя національної ідентичності у романах А. Мельничука // Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті». Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С.61 - 64
3. Думчак І. Інтертекстуальність у романі Аскольда Мельничука «Що сказано» // Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвіїшина та М. В. Теплінського

- присвячується). Збірник статей. Івано-Франківськ : Симфонія-форте. 2013. № 1. С.31-36
4. Думчак І. Українська проблематика ХХ ст. у творчій спадщині американського письменника Аскольда Мельничука : автореф. дис.канд. філол. наук. Тернопіль, 2006. 20 с.
  5. Забужко О. Що сказано, або як українська література «виходить в люди». *Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика*. Київ : Факт, 2009. С.253–266.
  6. Луцишина О. Що написано. *Мельничук А. Що сказано*. Київ : ВД «Комора», 2017. С. 7-13.
  7. Мельничук А. Посол мертвих. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 304 с.
  8. Мельничук А. Що сказано. Київ: Комора, 2017. 208 с.
  9. Поліщук Я. Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі. Чернівці: Книги–ХХІ, 2018. 272 с.
  10. Тимошук Н. Художні особливості роману «Посол мертвих» Аскольда Мельничука // Наукові записки Бердянського педагогічного університету. 2017. №XIV. С. 136–141.
  11. Шевчук З. Раби роду: рецензія на роман «Посол мертвих» Аскольда Мельничука. URL: <http://litakcent.com/2018/09/04/rabi-rodu-retsenziya-na-roman-posol-mertvih-askolda-melnichuka/> (дата доступу: 12.04.2019).

REFERENCES

1. Dumchak, I. (2013). Intertekstualnist u romani Askolda Melnychuka «Shcho skazano». *Literaturoznavchi studii: komparatyvnyi aspekt (pamiati doktoriv nauk, profesoriv V. H. Matviishyna ta M. V. Teplinskoho prysviachuietsia)*. Zbirnyk statei, Issue 1.
2. Dumchak, I. (2006). *Ukrainska problematyka XX st. u tvorchii spadshchyni amerykanskooho pysmennyka Askolda Melnychuka* [Candidate Dissertation, Ternopil National Pedagogical University].
3. Lutsyshyna, O. (2017). Shcho napysano. In A. Melnychuk. *Shcho skazano* (pp. 7–13). Komora.
4. Melnychuk, A. (2018). *Posol mertvykh*. Vydavnytstvo Staroho Leva.
5. Melnychuk, A. (2017). *Shcho skazano*. Komora.
6. Polishchuk, Ya. (2018). *Hibrydna topohrafiia. Mistsia i ne-mistsia v suchasni ukrainskii literaturi*. Knyhy–XXI.
7. Shevchuk, Z. (2018 September 04). *Raby rodu: retsenziia na roman «Posol mertvykh» Askolda Melnychuka*. Litaktsent. <http://litakcent.com/2018/09/04/rabi-rodu-retsenziya-na-roman-posol-mertvih-askolda-melnichuka/>
8. Tymoshchuk, N. (2017). Khudozhni osoblyvosti romanu «Posol mertvykh» Askolda Melnychuka. *Naukovi zapysky Berdianskoho pedahohichnoho universytetu*, Issue 14, 136–141.

9. Vypasaniak, H. (2020). Mezhi ta bezmezhzhia natsionalnoi idedntychnosti u romanakh A. Melnychuka. *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «Totalitaryzm yak systema znyschennia natsionalnoi pamiaty»*. Lviv : Drukarnia Lvivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho.
10. Vzdulska, V. (2006). Istoriia, metaistoriia ta symuliakry v romanakh Askolda Melnychuka. *Slovo i chas*, 5, 15–22.
11. Zabuzhko, O. (2009). Shcho skazano, abo yak ukrainska literatura «vykhodyt v liudy». In O. Zabuzhko, *Khroniky vid Fortinbrasa. Vybrana eseistyka* (pp. 253–266). Fakt.

Halyna Bokshan,

Foreign Languages Kherson State Agricultural University (Kherson, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-7430-8257

e-mail: alebo@ukr.net

**MENTAL GEOGRAPHY IN ASKOLD MELNYCHUK'S NOVELS
“AMBASSADOR OF THE DEAD” AND “WHAT IS TOLD”**

The issues of mental geography and its correlation with official territorial differentiation and organization of the global space become highly important under conditions of considerable geo-political transformations and accelerated migration processes. A. Melnychuk's novels are suitable for examining in the context of mental mapping, ethnical identity, national memory and collective trauma. Since his works were published in Ukraine, there have been a number of studies in the above-mentioned aspects. However, analysis of the available papers shows a lack of the researchers' attention to the specificity of mental geography in the writer's novels that makes it necessary to study them further. The purpose of the research was to identify the peculiarities of “borders” in the characters' mental geography in the novels “Ambassador of the Dead” and “What is told”. In order to achieve the purpose, we used the following methods: biographical, psychoanalytical, intertextual and the elements of receptive esthetics. Analysis of A. Melnychuk's novels made it possible to draw a conclusion that mental geography is visualized distinctly through the characters of both works. The novels articulate the discrepancy between the symbolic markers of spatial objects on the maps and their reflection in the characters' consciousness. In A. Melnychuk's works there is a correlation between the available information about the past on mental maps and the maintenance of inherited identity: the characters who tried to erase the past, to transform virtual “sites of memory” into “non-sites”, either destroyed themselves as individuals or assimilated abroad, having lost connections with their family and

nation. The collective trauma made them avoid clarity in naming their motherland that had a negative impact on its reflection on the mental maps of the younger generation of emigrants and, as a result, on their national identity. Specificity of articulating the consequences of traumatic experience in A. Melnychuk's novels can be prospects for further research.

Key words: *mental map, national identity, traumatic experience, sites of memory, geopolitical transformations.*

Стаття надійшла до редакції 22.09.21

Прийнято до друку 21.10.21